

Artikelen

Dolichovespula omissa toch inlands!

Henny Wiering

In het vorige nummer van Bzzz stond een artikel "Wespenvangsten op het landgoed Huize de Vennen te Nunspeet" (Simon Thomas, 2000). Aan het eind van dit artikel maakte Theo Peeters de opmerking, dat de twee uit Nederland bekende exemplaren van *Dolichovespula omissa* foute determinaties waren. Eén van deze wespen was een vrouwtje, dat door Kruseman (1944) vermeld was als nieuw voor de Nederlandse fauna in het artikel "Nederlandse sociale wespen en hun koekoekswespen". In dit artikel is een, ook nu nog, goed te gebruiken determinatietabel opgenomen. Kruseman omschrijft dit exemplaar als "*Pseudovespula ingraca* (Birula) = *omissa* Bisch. in de collectie Oudemans, Houthem 5.vi. 1895, leg. J. Th. Oudemans".

Bischoff beschreef zijn *Vespula omissa* in 1931, Birula zijn *Vespula norwegica saxonica* morpha *ingraca* in 1930-1 deze laatste naam heeft geen prioriteit.

Het feit, dat Kruseman een zeer goed waarnemer was, maakte dat ik enige twijfel had bij de opmerking van Theo voor zover dit het ene door Kruseman genoemde exemplaar betrof. In de collecties van het Zoölogisch Museum te Amsterdam vond ik onder *Dolichovespula sylvestris* 1 vrouwtje met de volgende 5 etiketten:

1. Schmiedeknecht 18 determ 95	2. <i>Vespa sylvestris</i>
ab. ♀ Scop.
Houthem
5/6 1895 J.Th.O.	3. coll. Dr.J.Th.
Oudemans
4. <i>Dolichovespula sylvestris</i>
(Scopoli, 1763)
det. M.E. Archer, 1993	5. Opgenomen voor
EIS-Nederland	

Uit deze etiketten kan men opmaken, dat dit exemplaar in 1895 door Schmiedeknecht gedetermineerd is als een afwijkend (ab.) vrouwtje van wat nu heet *Dolichovespula sylvestris* (Scop.) en dat dit in tweede instantie door Archer ook beschouwd is als een vrouwtje van *D. sylvestris*. Helaas ontbreekt aan dit exemplaar een determinatie-etiket van Kruseman (het niet voorzien van een determinatie-etiket kwam / komt meer voor!), echter de gegevens van de etiketten maken toch wel duidelijk, dat deze wesp dezelfde is als die welke Kruseman in zijn artikel vermeldt.

Bij herdeterminatie bleek mij, dat dit exemplaar toch een vrouwtje is van *D. omissa*. De determinatie van Kruseman was dus juist. Ik heb dan ook aan de kerstboom van etiketten een zesde toegevoegd: det. H. Wiering 2000 / *Dolichovespula* ♀ / *omissa* (Bisch.).

Determinatie van de vrouwtjes

Hoe kan men nu *Dolichovespula omissa* herkennen? Ik beperk mij tot de vrouwtjes (van *D. omissa* ken ik slechts één vrouwtje) en daar de soort het meest lijkt op *D. sylvestris*, alleen

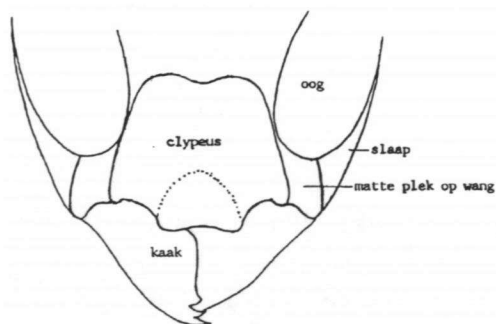

tot de verschillen tussen deze soorten. In de literatuur worden vooral kleurkenmerken gebruikt. Zoals iedereen weet zijn kleurkenmerken vaak erg variabel. Toch zijn ze hierop te onderscheiden, zo heeft *D. omissa* op de onderzijde van de slaap vlak bij de kaak een grote gele vlek, bij *D. sylvestris* ziet men daar hoogstens een smalle vlek gelegen tegen het oog.

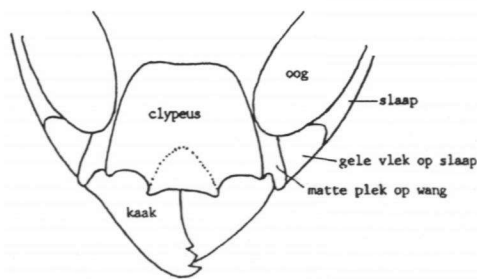
Morfologische verschillen zijn er ook. In de literatuur wordt vooral gewezen op het middendeel van de voorrand van de clypeus, dat bij *D. omissa* links en rechts uitloopt in een doorn, bij *D. sylvestris* is de voorrand links en rechts breed afgerond. Bij ons exemplaar van *D. omissa* heeft de voorrand aan beide zijden wel een uitsteeksel, echter deze zijn niet toegespitst maar smal afgerond. Toch is de literatuur hierover niet eensgezind. Op de plaatjes, die Guiglia (1972, p. 117) geeft, zijn deze hoeken afgerond en niet in een doorn uitgetrokken; in de tekst bij de soortbeschrijving (p. 130) spreekt ze wel van spitse hoeken (aigus), echter in de tabel op p. 118 zijn deze hoeken een beetje spits (subaigus). Andere auteurs (Blüthgen, 1961, Archer, 1989 en Mauss & Treiber, 1994) vermelden alleen spitse hoeken. Wat moet je dan hiermee?

Eigenlijk is Blüthgen (1961) de enige auteur, die uitgebreid ingaat op morfologische en structurele verschillen tussen de beide soorten. Gebruik makend van deze literatuur en door vergelijking van exemplaren van beide soorten kom ik tot de volgende verschillen:

	<i>D. omissa</i> (van Houthem)	<i>D. sylvestris</i>
kop	korter, l : b = 77 : 83	langer, l : b = 84 : 86
clypeus		
lengte	iets korter, l : b = 36 : 44	iets langer, l : b = 45 : 48
voorrand	hoeken middenlob iets uitgetrokken, bij ons ex. niet spits	hoeken breed afgerond
middenlob	mat, bestippeling onduidelijk	glad, dicht en wat grover bestippeld
achterhoofd (vertex)	langer en naar achteren verbreed: - afstand achterste ocellen tot achterkant kop is ongeveer 1,5 x ocellenbreedte - bekijkt men kop recht van voren, dan kan men de slapen langs de facetogen van onder tot boven zien	korter en naar achteren niet verbreed: - deze afstand is ongeveer 1 x ocellenbreedte - slapen alleen aan de onderkant te zien
kaak	kauwrand korter t.o.v. getande deel (32 : 15)	kauwrand langer (40 : 15)
scutum ("mesonotum")	mat met stippels van gelijke grootte	glanzend met grover en fijner stippels
matte plek op de wang	smaller, l : b = ongeveer 2 : 1	breder, l - b = ong. 1 : 1

D. sylvestris: onderkant kop van voren gezien

D. omissa: onderkant kop van voren gezien

Tot slot nog iets over de verspreiding van *D. omissa*. Archer (1999) publiceerde een verspreidingskaartje. Hij vermeldt dat de soort in Europa voorkomt tot ongeveer 63°N en wel in Scandinavië, Denemarken, Duitsland, België, Luxemburg, O en Z Frankrijk, NO Spanje, N Italië, Malta, Tsjechië, Oostenrijk, Hongarije, Bulgarije, Slovenië en Rusland. Verder ook in Turkije en Iran. De soort is nogal zeldzaam, maar komt in hogere gebieden wat meer voor. Hij wordt dus niet gevonden in Engeland, het westelijke deel van Frankrijk en het grootste deel van Spanje. De vindplaats Houthem ligt dan ook aan de rand van het verspreidingsgebied en is daar dan ook kwetsbaar. Wie weet wordt de soort nog in Zuid-Limburg teruggevonden. De gastheer van deze koekoekswesp komt daar in ieder geval nog genoeg voor!

Literatuur

- Archer, M. E., 1989. A key to the world species of the Vespinae (Hymenoptera). - Research monograph of the College of Ripon & York, St John, no. 2, 41 pp + 72 figs.
- Archer, M. E., 1999. Taxonomy and world distribution of the Euro-Asian species of *Dolichovespula* (Hym., Vespinae). - Entomologist's Monthly Magazine 135: 153-160.
- Blüthgen, P., 1961. Die Faltwespen Mitteleuropas (Hymenoptera, Diploptera). - Abhandlungen der Deutschen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Klasse für Chemie, Geologie und Biologie 1961-1-251.
- Kruseman, G., 1944. Nederlandsche sociale wespen en hun koekoekswespen. - Entomologische Berichten, 11: 209-212.
- Guiglia, D., 1972. Les guêpes sociales (Hymenoptera Vespidae) d'Europe Occidentale et Septentrionale- i-viii, Masson et Cie, Paris, 1-1/81.
- Mauss, V. & R. Treiber, 1994. Bestimmungsschlüssel für die Faltenwespen (Hymenoptera: Masarinae, Polistinae, Vespinae) der Bundesrepublik Deutschland. Deutscher Jugendbund für Naturbeobachtung, Hamburg, 5/53.
- Simon Thomas, R.T., 2000. Wespenvangsten op het landgoed Huize de Vennen te Nunspeet. - Bzzz 11: 10-12.